

Hvad er den levende verdens bud på et godt liv?

Ved Lea Victoria Rugård Jensen, cand.mag. i kultur og formidling, ekstern lektor

ved Institut for Design, Medier og Uddannelsesvidenskab, SDU

Anmeldelse af Michael Paulsen og Jesper Tække:

Antropocæn. Menneske, samfund og dannelse i en ny tidsalder,

Forlaget Unge Pædagoger, 2024, 306 sider

Hvornår har du sidst brokket dig til din computer? Hilst på katten? Følt dig afklædt overfor en plante? Mange kan nikke genkendende til de første spørgsmål, mens de færreste kan bekræfte sidstnævnte, men hvorfor egentlig? Antologien *Antropocæn. Menneske, samfund og dannelse i en ny tidsalder* sætter med engagerende analyser fokus på, hvordan vi menneskers forhold til natur, teknologi og omverden kan forstås, formes og forandres – i en tid, hvor klimakatastrofer og økosystemer er på dagsordenen både i den offentlige debat og den videnskabelige forskning.

Grundpræmissen for bogen er, at vi lever i en tid, hvor ”fakta råber op om en katastrofe, som er menneskeskabt, ude af kontrol, og som vi *bør* forholde os til” (s. 14, citat Paulsen). Antologien tager afsæt i ”nye” måder at betragte historien og verden på og peger med begreber som antropocæn og postantropocæn i retning af den gryende erkendelse af, at (vestlige) menneskers aktiviteter påvirker planeten og alt dens liv på livsfjendtlige måder. Bogens samlede ærinde er fra samfundsvidenskabelige og humanistiske perspektiver at understrege, hvorfor klima og diversitetskrisen må tages alvorligt, og hvordan samfundets tænkemåder, værdier og praksisser kan omgøres som konsekvens af den (s. 10).

I en samtid, hvor det betragtes som afvigende at have personlige navne til træerne i skoven, hvor det først forrige år blev lovstridigt at holde burhøns, og hvor det i det hele taget er vanskeligt at skrive en sætning om dyr, der ikke reproducerer dyr som underlagt mennesker, medvirker en bog som denne til at fremme et sprog, hvor vi kan tale om oplevelser af afstand til eller samhørighed med jorden, dens mange livsformer og livsbetingelser. Bogen yder et præcist og gribende bidrag til forståelsen af lighed og ulighed på en klode med miljøforandringer, uanset om læseren underviser i grundskolens naturfag, samfundsfag i

gymnasiet – eller fra andre faglige og personlige positioner er interesseret i at reflektere over virkningerne af vores tidsalder.

Bogens artikler er i dialog med Donna Haraways cyborg- og cthulhufigurer og hendes posthumanistiske syn på natur, teknologi og mennesker som sammenflettede med, betinget af og betingende hinanden. Ifølge forfatterne er det helt centralt, at vi begynder at opfatte os selv som forbundet med den jord, vi ikke bare træder på, men helt ned i, med fatale virkninger til følge. Kun ved mental omstilling kan vi udvikle andre måder at være i verden på, og gennem 12 kapitler opfordres læseren til at reflektere over, hvordan vi kan forholde os grundlæggende anderledes til livet. Nogle gange er det tung læsning, men berigelsen ved at blive mindet om, at mennesker hverken er unikke eller enestående, men deler vilkår med massevis af andre, hvis perspektiver vi (i vesten) kan lære rigtig meget af, er belønning nok.

Antologien er struktureret i tre dele. Først et teoretisk *Overblik*, hvor læseren introduceres til forskellige perspektiver på og diskussioner af antropocæn som betegnelse og periode, og til hvordan specifikke forståelser implicerer bestemte løsninger såvel som problematikker. Her præsenteres flere systemteoretisk informerede bidrag, blandt andet Jesper Tækkes, der belyser, hvordan vores artsegoistiske og monokulturelle sociale struktur kan forstås som et vilkår for miljøkrisen.

Antologiens midterdel med titlen *Indblik* fokuserer gennem kritiske analyser af hverdagsliv og dagligdagsfænomener som mode og sygdom på magtstrukturer knyttet til undermineringen af jordens livsgrundlag. Sten Pultz Moslund giver en postkolonial kritik af begrebet antropocæn, og hvorfor det er misvisende, og viser, hvordan populærkultur kan være med til at usynliggøre ulighed og gøre nutidens børn og unge ufølsomme overfor historisk vold (s. 202).

Tredje del, *Udblik*, handler om, hvordan vi tilvejebringer nye former for tænkning, så opfattelsen af planeten som en ressource, der skal beherskes, forbruges og overvåges, kan ændres. Artiklerne tematiserer, hvordan vi kan respondere på den økologiske krise, som jorden er bragt i – af os mennesker selv. Som en grundlæggende institution i samfundet fremhæves skolerne som et oplagt sted at øve sig i klodekærlig tænkning og ditto handlinger.

Som tidligere skolelærer finder jeg Martin Hauberg-Lund Laugesens analyse af, hvordan børn og unge kan arbejde med klima og økologi ud fra (øko)marxistisk pædagogik, der ”sætter eleverne i stand til på en solidarisk måde at tjene det fælles bedste frem for egne egoistiske og elitens snævre økonomiske interesser” (s. 273), inspirerende. Desværre giver Laugesen ikke konkrete anvisninger på, hvordan en kapitalocæn didaktik i praksis kan se ud.

Hans pointe er, at et kritisk mindset ikke opøves pr. recept, men altid må opstå ud af det lokale og nærværende og inkludere historiske forhold. Generaliserende og prædesignede læringsforløb kan ikke lære nogen at sige de nuværende destruktive samfundsforhold imod. Vi må gå den lange vej.

Michael Paulsen og Morten Ziethen peger på, at et forbudssvar på klimakrisen (ikke spise kød, ikke rejse) medfører resignation uden at danne børn og unge til mere livsvenlige måder at være i verden på. Gennem undervisning kan ankomsten af den spirende verdensforståelse, hvor vi opgiver at se os selv som bestyrere af jordens ressourcer, understøttes og udbredes. Pædagogiske begreber som transartslig inklusionsdidaktik og livsvenlig dømmekraft sætter retningen og guider undervejs.

Udfordringen ved at omsætte de nævnte kritiske og artsbekræftende didaktikker til konkret skolepraksis kan i min optik ses som del af selvsamme årsager, der har formet klimakrisen: krav om effektivitet og mangel på tid. Unik og lokalforankret undervisning tager tid at planlægge, og lyst og evne til at dvæle i øjeblikket, indgå i relationer og dialoger følger ikke altid timerne i et skoleskema. Eftersom det er børn, unge og deres kultur, der former fremtiden, er det selvfølgelig helt nødvendigt at forsøge alligevel, og det opmuntrer læsning af bogen også til.

Helene Illeris og Tormod Wallem Anundsens alternativ til en menneskebaseret pædagogik viser, hvor vanskeligt men potentielt livgivende det er at forsøge at erfare noget andet end sig selv. Legen fremhæves af Sara Mosberg Iversen som et muligt sted at eksperimentere og nedbryde grænser for, hvordan livet kan se ud. Når børn og unge gør egne naturiagttagelser fremfor at reproducere og overtage andres, kan nye værdier til afløsning for forbrugssamfundets opstå og alternative visioner for verden opøves. Fra et børne- og ungdomskulturelt perspektiv kan det også ses som en opfordring til at stille kritisk ind på indholdet i produkter og programmer målrettet børn og unge og deres omgang med dem – hvis vi altså ønsker os en anderledes fremtid.

Det er altid berigende at blive præsenteret for perspektiver på verden og livet, hvor mennesket ikke er det enestående og privilegerede centrum. Hvis det er i et samarbejde, som indledningen beskriver, med det øvrige liv på planeten, at miljøkrisen løses, er det spørgsmålet, om bogen ikke med fordel kunne have medtaget perspektiver på, hvordan livet ser ud fra andre steder end menneskets? Ved at supplere det tredelte blik med blikke fra planter og dyr, hvis identiteter nævnes indirekte som ledsagere og medarter, havde antologien om muligt fremstået endnu mere vedkommende.

Flere steder opfordres læseren til at lytte til, hvad livet siger, at lære fra og spørge til *de andre*. Min 8-årige datter får derfor sidste ord i denne anmeldelse af *Antropocæn. Menneske, samfund og dannelse i en ny tidsalder*. Vi gik aftentur, og hun spurgte: ”Tror du, edderkoppen synes, det er irriterende, at der er planter i dens spind?”